

МІНІСТЕРСТВО ФІНАНСІВ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ ПОДАТКОВИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Факультет соціально-гуманітарних технологій та менеджменту
Кафедра мовної підготовки та соціальних комунікацій

Затверджено
Вченою радою факультету соціально-
гуманітарних технологій та
менеджменту
протокол від 09.03 2023 № 8
Голова Вченої ради факультету
Наталія ЗИКУН

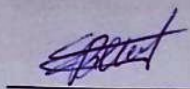
Методичні рекомендації
до організації семінарських занять
з навчальної дисципліни «Загальне мовознавство»
для підготовки здобувачів вищої освіти першого (бакалаврського) рівня
(денної та заочної) форми навчання
галузь знань 03 «Гуманітарні науки»
спеціальність 035 «Філологія»
ОПП «Германські мови та літератури (переклад включно)»
статус дисципліни: обов'язкова

Ірпінь - 2023

2023/04/03 12:34

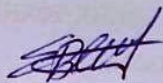
Методичні рекомендації складені на основі робочої програми навчальної дисципліни «Загальне мовознавство», затвердженої Науково-методичною радою Університету 16.02.2023 протокол № 2.

Укладач:

О.В. Дячук, к.пед.н., доцент кафедри мовної підготовки та соціальних комунікацій

Гарант ОП:

О.В. Дячук, к.філол.н., доцент кафедри мовної підготовки та соціальних комунікацій

Розглянуто та схвалено кафедрою мовної підготовки та соціальних комунікацій, протокол від 08.03.2023 № 7

Завідувач кафедри

Т.С. Гиріна, д.н. з соц.. комунікацій, професор

ЗМІСТ

1. Передмова.....	4
2. Ціль та мета.....	5
3. Пояснення за темами.....	5
4. Методика виконання практичних завдань.....	13
5. Тематика завдань для поглибленого вивчення курсу.....	16
6. Рекомендована література.....	17

1. ПЕРЕДМОВА

Навчальна дисципліна «Загальне мовознавство» – це дисципліна, складена відповідно до освітньої програми підготовки здобувачів вищої освіти першого (бакалаврського) рівня (денної та заочної форми навчання) галузі знань 03 «Гуманітарні науки», спеціальності 035 «Філологія», яка є складовою дисциплін філологічного циклу нормативного блоку. Її вивчення передбачає розв'язання низки завдань фундаментальної професійної підготовки фахівців вищої кваліфікації. Робоча програма визначає обсяги знань, які студент повинен опанувати відповідно до вимог освітньо-кваліфікаційної характеристики, алгоритму вивчення навчального матеріалу дисципліни «Загальне мовознавство», необхідне методичне забезпечення, складові та технологію оцінювання навчальних досягнень здобувачів вищої освіти.

Курс містить основні відомості із загального мовознавства (що таке мова, яка її будова, основні лінгвістичні поняття й терміни тощо), без яких неможливо вивчати жодну лінгвістичну дисципліну, і посідає важливе місце в системі підготовки філологів. Це теоретичний фундамент усіх інших мовознавчих дисциплін, оскільки ознайомлює з основами теорії мови, розвиває вміння осмислено підходити до мовних явищ і дає лінгвістичні поняття, необхідні для вивчення будь-якої лінгвістичної дисципліни.

Метою вивчення дисципліни «Загальне мовознавство» є засвоєння студентами основних мовознавчих понять і термінів; відомостей про мовознавство як науку, сутність мови, її функції і структуру, універсальні мовні явища; основних прийомів аналізу фонетичних, лексичних, граматичних явищ; найважливіших напрямів, ідей сучасного мовознавства.

Згідно з вимогами освітньо-професійної програми студент повинен знати про: змістову структуру мовознавства як науки; природу, сутність, функції і будову мови; рівні мовної структури, його одиниці, категорії, системні відношення; генеалогічну і типологічну класифікації мов світу.

Згідно з вимогами освітньо-професійної програми студент повинен вміти: давати визначення поняттям, на позначення яких уживаються терміни, подані в словникові-мінімумі лінгвістичних термінів; характеризувати та визначати основні мовні одиниці, явища, процеси кожного з рівнів мовної структури; визначати класифікаційні характеристики мов (за генеалогічною та типологічною класифікаціями).

Цілями вивчення дисципліни «Загальне мовознавство» є: дослідження мови, її природи, сутності та зв'язку із мисленням; вивчення будови мови та законів функціонування її у суспільстві; вивчення мови взагалі, що існує у вигляді окремих етнічних груп світу; вирішення лінгвістично-філософських проблем; визначення місця мовознавства у системі наук; вивчення класифікацій мов світу та розробки методів їх дослідження; загальна оцінка мовознавчого дослідження подається залежно від того, що нового внесли автори у мовознавчу науку порівняно із своїми попередниками; визначення значення мовознавчого дослідження для свого часу; визначення основних етапів розвитку мовознавства; визначення бібліографії основних етапів світового мовознавства; формування проблем походження мови та її пам'яток; вивчення лінгвістичних досліджень мови; дослідження проблем, перспектив розвитку та вивчення історії мовознавства.

Об'єктом навчальної дисципліни є мова як знакова комунікативна система.

Предметом вивчення навчальної дисципліни «Загальне мовознавство» є вивчення людської мови взагалі як засобу спілкування людей, вираження їх думок і почуттів та питання історіографії мовознавства, що охоплює процес формування, становлення та розвитку науки про мову в усіх країнах світу від давнини до сучасності.

2. ЦІЛЬ ТА МЕТА

Вивчення дисципліни «Загальне мовознавство» здійснюється на лекціях, семінарських заняттях, а також при самостійному опрацюванні здобувачами вищої освіти здобувачів вищої освіти рекомендованої літератури. Лекції носять проблемний, дослідний характер та спрямовують здобувачів вищої освіти на подальший розвиток і вдосконалення знань і навичок з лінгвістики.

Семінарські заняття є ефективною формою організації навчальних занять, з якими органічно поєднуються лекції.

Основними дидактичними цілями їх проведення є:

- забезпечити *педагогічні умови* для поглиблення і закріплення знань здобувачів вищої освіти з основ даного курсу, набутих під час лекцій та у процесі вивчення навчальної інформації, що виноситься на самостійного опрацювання;

- спонукати здобувачів вищої освіти до *колективного творчого обговорення* найбільш складних питань навчального курсу, активізація їх до самостійного вивчення наукової та методичної літератури, формування у них навичок самоосвіти;

- оволодіння *методами аналізу* фактів, явищ і проблем, що розглядаються та формування умінь і навичок до здійснення різних видів майбутньої професійної діяльності.

Семінарські заняття виконують такі основні функції (відповідно формулюють *дидактичні цілі* заняття: *навчальну, виховну і розвивальну*):

- *навчальну* (поглиблення, конкретизацію, систематизацію знань, засвоєних під час лекційних занять та у процесі самостійної підготовки до семінару);

- *розвивальну* (розвиток логічного мислення здобувачів вищої освіти, набуття ними умінь працювати з різними літературними джерелами, формування умінь і навичок аналізу фактів, явищ, проблем тощо);

- *виховну* (патріотичне виховання, виховання економічної, екологічної культури і мислення, прищеплення інтересу до вивчення конкретної дисципліни та до фаху, формування потреби здорового способу життя тощо);

- *діагностично-корекційну* (контроль за якістю засвоєння здобувачами вищої освіти навчального матеріалу, виявлення прогалин його засвоєнні та їх подолання) та ін.

3. ПОЯСНЕННЯ ЗА ТЕМАМИ

ЗМ 1. ЗАГАЛЬНЕ МОВОЗНАВСТВО ЯК ЛІНГВІСТИЧНА ДИСЦИПЛІНА.

Тема 1. Зміст і основні завдання загального мовознавства

План семінарського заняття

1. Що є предметом мовознавства? Визначте зміст і завдання курсу загального мовознавства.
2. Чим різняться конкретне і загальне, теоретичне і прикладне мовознавство?
3. У чому полягає різниця між курсами загального мовознавства і вступу до мовознавства?
4. Охарактеризуйте зв'язки мовознавства з іншими суспільними і природничими науками.
5. Яка роль курсу загального мовознавства в підготовці вчителя словесника?

Питання для самоконтролю

1. Визначте предмет мовознавства.
2. Охарактеризуйте зміст і основне завдання загального мовознавства.
3. Поясніть зв'язок мовознавства з філософією, історією, логікою, соціологією, етнографією, археологією, літературознавством, медициною, географією, математикою, інформатикою.
4. Дайте пояснення терміну прикладна лінгвістика.
5. Які традиційні проблеми розглядає прикладна лінгвістика?
6. Назвіть нові проблеми прикладної лінгвістики.
7. Якою є актуальна проблема прикладної лінгвістики?

Рекомендовані літературні джерела:

Основні [1 - 4];

Додаткові [9; 10,11]

Інформаційні ресурси в Інтернеті: [4, 5]

Міжнародні видання: [1, 2]

Тема 2. Знакова природа мови

План семінарського заняття

1. Сформулюйте визначення знака. Назвіть його основні властивості.
2. У працях яких філософів і мовознавців започатковано вчення про знакову природу мови?
3. У чому полягає оригінальність підходу до трактування мовних знаків Ф. де Соссюра?
4. Як називається наука, що вивчає структуру та функціонування різних знакових систем? Із працями яких учених пов'язують зародження цієї науки?
5. У якому співвідношенні перебувають лінгвістика і семіотика? Що таке лінгвосеміотика і хто є її основоположником?
6. Назвіть основні ознаки знака й охарактеризуйте їх.
7. Розкрийте сутність найвідоміших класифікацій знаків.
8. Які концепції структури знака вам відомі? Чому деякі вчені вважають, що значення не входить до структури знака? Яка концепція структури знака, на вашу думку, є прийнятною?
9. Які думки існують стосовно знакових одиниць у мові? Чи всі мовні одиниці можна вважати знаками?
10. У чому подібність і відмінність паралінгвістики й паракінесики?

Питання для самоконтролю

1. Охарактеризуйте поняття “семіотика”.
2. З працями якого вченого пов'язане зародження семіотики?
3. Назвіть основні ознаки знака.
4. Назвіть найвідоміші класифікації знаків.
5. Хто є основоположником лінгвосеміотики?
6. Назвіть знаки класифікації за типом відношень між матеріальною формою знака і позначуванним об'єктом?
7. Поясніть функціональну класифікацію.
8. Яку класифікацію запропонував польський мовознавець А.Шафф?
9. Хто з учених запропонував бінарну класифікацію знаків?
10. Охарактеризуйте бінарну класифікацію.
11. Хто з учених стверджує, що знак має тільки план вираження?
12. Хто з учених розглядає знак як двосторонню одиницю?
13. Які аспекти знаків розрізняють за Ч.Моррісом?
14. Які аспекти знаків розрізняють за Г.Клаусом?
15. Які риси мають мовні знаки за Фердинандом де Соссюром?
16. Як розглядає мовний знак шведський лінгвіст Б.Мальберг?
17. У чому суть асиметричного дуалізму мовного знака? Хто ввів термін “асиметричного дуалізму”?
18. У чому полягає своєрідність мови як знакової системи?
19. Охарактеризуйте білатеральну теорію.
20. Які рівні виділяються в мові стосовно знаків?

Рекомендовані літературні джерела:

Основні [4,6,12];

Додаткові[1, 4; 8]

Інформаційні ресурси в Інтернеті: [6,8]

Міжнародні видання: [4,8]

Тема 3. Мова і мислення

План семінарського заняття

1. Чому проблема співвідношення мови і мислення належить до однієї з найскладніших проблем мовознавства?

2. Які тенденції щодо питання про співвідношення мови і мислення існують у мовознавстві?
3. Які є підстави вважати, що мислення може здійснюватися без допомоги мови? За яких обставин це буває?
4. Доведіть, що єдність мови і мислення не означає їх тотожності.
5. У яких співвідношеннях перебувають внутрішнє мовлення і мислення?
6. Яка роль мови в процесах пізнання?

Питання для самоконтролю

1. Яка різниця між свідомістю і мисленням?
2. Хто з учених дотримувався тенденції відривання мови від мислення і навпаки?
3. Хто з учених дотримувався тенденції ототожнення мови і мислення?
4. Охарактеризуйте менталістичний і механічний напрямки щодо відношення мови до мислення.
5. На які типи поділяється мислення?
6. Які факти свідчать про нетотожність мови і мислення?
7. Що таке афазія? Назвіть види афазії.
8. Що називається нейролінгвістикою?
9. Скількох типів буває внутрішнє мовлення?
10. Хто автор гіпотези лінгвальної відносності?

Рекомендовані літературні джерела:

Основні [3, 8, 10];

Додаткові [7, 8, 11]

Інформаційні ресурси в Інтернеті: [4, 5]

Міжнародні видання: [6, 7]

Тема 4. Мова і мовлення

План семінарського заняття

1. Розкрийте основні етапи в дослідженні питання про співвідношення мови і мовлення.
2. Які принципові відмінності в інтерпретації цієї проблеми характерні для концепції Ф. де Соссюра, Я. В. Щерби і Е. Косеріу?
3. Як трактується проблема співвідношення мови і мовлення в сучасному мовознавстві?
4. Яке теоретичне і практичне значення має дихотомія «мова — мовлення»?

Питання для самоконтролю

1. Хто з учених порушив проблему мови і мислення?
2. Назвіть основні положення дихотомії “мова-мовлення” Ф. де Соссюра.
3. Як можна узагальнити положення дихотомії “мова-мовлення”?
4. Хто з учених продовжив соссюрівську дихотомію “мова-мовлення”?
5. Що стверджує Л. Щерба щодо мови і мовлення?
6. Яку побудову “мова-мовлення” запропонував М. Андрєєв і Л. Зінгер?
7. Яку побудову “мова-мовлення” запропонував румунський мовознавець Е. Косеріу?
8. Що таке рівень мови? Які він має аспекти?
9. Що являє собою теорія Л. Ємельянова щодо мови і мовлення?
10. Що являє собою концепція О. І. Смирницького щодо мови і мовлення?
11. Як інтерпретують мову і мовлення Т. Ломтев, М. Панов, А. Супрун?
12. Які ознаки для розгляджування мови і мовлення є найважливішими? Хто з учених їх визначає?
13. Як розглядається мова і мовлення в сучасному мовознавстві?

Рекомендовані літературні джерела:

Основні [3, 4, 12];

Додаткові [1, 4; 8]

Інформаційні ресурси в Інтернеті: [2, 3]

Міжнародні видання: [4, 8]

Тема 5. Структура мови

План семінарського заняття

1. Доведіть, що мова має системний характер.

2. Які типи систем розрізняє сучасна наука? До якого типу систем належить мова? Обґрунтуйте відповідь.
3. На чому ґрунтується системність мови? Які відношення існують між мовними одиницями?
4. За яким принципом виділяються мовні рівні? У чому відмінність між основними і проміжними рівнями мови? Який зміст вкладають у поняття ізоморфізму й ієрархії рівнів мови?
5. У чому виявляється своєрідність системності мови? Як співвідносяться поняття мовної системи і норми?

Питання для самоконтролю

1. Хто з учених увів поняття системи щодо мови?
2. Які це системоутворювальні і системонабуті властивості мовних одиниць?
3. Якими бувають мовні системи?
4. Яку класифікацію мовним системам подає В.Солнцев?
5. Які це відкриті і закриті мовні системи?
6. Який характер має фонологічна, морфологічна і лексико-семантична системи?
7. Поясніть поняття “динамічність мовної системи”.
8. У чому полягає гетерогенність мовної системи?
9. Охарактеризуйте прагматичні відношення мовних одиниць.
10. Охарактеризуйте синтагматичні відношення мовних одиниць.
11. Охарактеризуйте ієрархічні відношення мовних одиниць.
12. Хто вперше розмежував терміни система і структура?
13. Чия інтерпретація понять “система” і “структура” загальноприйнятою?
14. Які принципи використовуються для розрізнення рівнів мови?
15. Які рівні основні, а які проміжні?
16. Хто є основоположником морфонології?
17. Хто висунув теорію ізоморфізму?
18. Хто сформулював теорію ієрархії рівнів? У чому її сутність?

Рекомендовані літературні джерела:

Основні [3, 5,10];

Додаткові[4; 7, 8,]

Інформаційні ресурси в Інтернеті: [2-4]

Міжнародні видання: [6,7]

ЗМ2. ТЕОРЕТИЧНІ ДОСЯГНЕННЯ ЗАГАЛЬНОГО МОВОЗНАВСТВА

Тема 6. Фонологічна система мови

План семінарського заняття

1. Чим різняться трактування фонемі І. О. Бодуеном де Куртене, Л. В. Щербою і М. С. Трубецьким?
2. Охарактеризуйте функції фонем.
3. Як співвідносяться між собою фонемі в парадигматиці й синтагматиці?
4. У чому полягає своєрідність фонологічних систем різних мов?
5. Які фонологічні школи існують і чим вони різняться між собою?

Питання для самоконтролю

- 1.Хто з учених обґрунтував поняття фонемі?
- 2.Хто з учених увів термін фонема?
- 3.Хто з представників Ленінградської фонологічної школи збагатив теорію фонем?
- 4.Хто з представників Празької фонологічної школи створив теорію фонем?
- 5.Які рівні розрізняють у фонології? Охарактеризуйте їх.
- 6.Що є основним поняттям фонемі?
- 7.Дайте визначення фонемі.
- 8.Охарактеризуйте функції фонем.
- 9.Охарактеризуйте ознаки фонем.
- 10.Як використовуються диференційні ознаки фонем?
- 11.Поясніть прагматичний аспект фонем.

12. Які позиції фонем називають сильними, а які слабими?
13. Що таке варіанти і варіації фонем?
14. Що таке диз'юнкція і кореляція?
15. Які це опозиції фонем одномірні і багатомірні?
16. Які це опозиції привативні, градуальні, еквіполентні?
17. Хто з учених розробив універсальну систему диференційних ознак фонем на бінарному принципі?
18. Поясніть проблему реальної фонем.
19. Яка із шкіл створила теорію паралельних і перехресних рядів чергування фонем?

Рекомендовані літературні джерела:

Основні [1,3,12];

Додаткові [1, 4; 14]

Інформаційні ресурси в Інтернеті: [2,3]

Міжнародні видання: [1,5]

Тема 7. Граматична система мови

План семінарського заняття

1. Охарактеризуйте типи граматичних значень і граматичних категорій. Що розуміють під прихованими граматичними категоріями?
2. Проаналізуйте сучасні теорії морфеми і частин мови.
3. Охарактеризуйте сучасні теорії речення. Що таке структурна і позиційна схема речення? Як у сучасних дослідженнях трактується парадигматика речення?
4. Чим різняться конструктивний і комунікативний синтаксис? Що таке глибинна структура речення?
5. У чому сутність актуального членування речення?

Питання для самоконтролю

1. Охарактеризуйте граматичну систему мови.
2. Дайте характеристику граматичному значенню.
3. Якими ознаками характеризується граматичне значення?
4. На які типи поділяється граматичне значення?
5. Як виникло і ким трактується граматична категорія?
6. Викладіть трактування граматичної категорії, запропоноване І. Штелінгом.
7. Дайте визначення граматичної категорії.
8. Охарактеризуйте ознаку протиставлення граматичної категорії.
9. Охарактеризуйте ознаку формального вираження граматичної категорії.
10. Чи змінюються граматичні категорії?
11. Які граматичні категорії є морфологічними, а які синтаксичними?
12. Хто з учених виявив приховані граматичні категорії? Охарактеризуйте їх.
13. Охарактеризуйте лексико-граматичні розряди.
14. З яких рівнів складається граматична система?
15. Охарактеризуйте морфологічний і синтаксичний рівні.
16. Що є основною одиницею морфологічної системи?
17. Охарактеризуйте морфему.
18. Дайте аналіз частинам мови.
19. Хто є основоположником активного членування речення?
20. Охарактеризуйте комунікативний функціональний синтаксис.
21. На чій теорії базується сучасна теорія частин мови?
22. Які класифікації частин мови є найпопулярнішими зараз?
23. Охарактеризуйте синтаксичний рівень.
24. Що є основною синтаксичною одиницею?
25. Що таке речення, його основні ознаки?
26. Які три погляди існують в науці щодо природи речення?
27. Хто з учених інтерпретує синтаксис як вчення про функції слів у реченні? Чия це концепція?
28. Що таке генеративна лінгвістика Н. Хомського?

29. Охарактеризуйте напрямки вивчення речення та вчених, хто їх представляє?
30. Як трактують парадигму речення різні вчені?
31. Від чого залежить повнота парадигми речення?
32. Яким функціям підпорядковується синтагматична будова речення?
33. Що це за теорія глибинних і поверхневих структур речення?
34. Які типи речення виділяють у логіко-граматичному синтаксисі?

Рекомендовані літературні джерела

- Основні [5,6,9];
 Додаткові [1, 4; 8]
 Інформаційні ресурси в Інтернеті: [2,7]
 Міжнародні видання: [4,8]

Тема 8. Лексико-семантична система мови

План семінарського заняття

1. У чому специфіка системності лексики?
2. Як виявляються системні відношення лексичного рівня в парадигматиці?
3. У яких співвідношеннях перебувають парадигматичний і синтагматичний аспекти лексико-семантичної системи?
4. Чи є вагомими підстави окремо виділяти епідигматичний аспект у лексико-семантичній системі?

Питання для самоконтролю

1. Хто з вітчизняних мовознавців закликав учених вивчати семантичні відношення між словами?
2. Хто з німецьких вчених досліджував системність лексики?
3. Які це парадигматичні відношення в лексико-семантичній системі?
4. Охарактеризуйте лексико-семантичне поле.
5. Охарактеризуйте лексико-семантичні категорії.
6. Дайте характеристику синонімам, антонімам.
7. Поясніть явище конверсії
8. Поясніть явище гіпонімії.
9. Охарактеризуйте радіальну полісемію.
10. Охарактеризуйте реально-ланцюжкову полісемію.
11. Поясніть синтагматичні відношення слова.
12. Охарактеризуйте контекст лексичний і синтаксичний, системний і несистемний.

Рекомендовані літературні джерела:

- Основні [4-8];
 Додаткові [1, 4; 13]
 Інформаційні ресурси в Інтернеті: [2,6]
 Міжнародні видання: [4,8]

Тема 9. Мова і суспільство

План семінарського заняття

1. Обґрунтуйте соціальну зумовленість мовних явищ. Чи все в мові є соціальним?
2. Як відображаються в мові соціальні чинники?
3. Наведіть факти на доказ того, що мові є символом соціальної солідарності.
4. Чому мова є найвіжливішою етнічною ознакою? Розкрийте співвідношення мови, нації і держави; мови і культури.
5. Охарактеризуйте основні проблеми соціолінгвістики. Розкрийте зміст понять «мовна ситуація» і «мовна політика». Якою мірою можливий свідомий вплив суспільства на мову?

Питання для самоконтролю

1. Охарактеризуйте мову як соціальне явище.
2. Хто є основоположником психологізму в мовознавстві?
3. Охарактеризуйте соновні функції мови.
4. Охарактеризуйте мовну норму.
5. Як позначаються суспільні зміни на мові?
6. З поглядами яких вчених пов'язане явище пуризму?

7. У чому етнічний характер мови?
8. До яких критеріїв зводяться відмінності мов?
9. Поясніть поняття «соціолінгвістика».
10. Охарактеризуйте мовну ситуацію.
11. Назвіть оцінні критерії оцінки мов.
12. Які мовні ситуації є простими, а які складними?
13. Які це збалансовані і незбалансовані мовні ситуації?
14. Поясніть явище диглосії.
15. Охарактеризуйте мовну політику.
16. Скільки значень має мовна політика?
17. Охарактеризуйте інтерлінгвістику. Хто з учених увів цей термін?
18. Охарактеризуйте штучні мови.
19. Які проблеми розглядає інтерлінгвістика?

Рекомендовані літературні джерела:

Основні [1,2,5,9];

Додаткові [1, 4; 8]

Інформаційні ресурси в Інтернеті: [1,2,7]

Міжнародні видання: [4,8,10]

Тема 10. Мова та історія (розвиток мови)

План семінарського заняття

1. Охарактеризуйте зовнішні причини мовних змін.
2. Які зміни в мові можуть бути спричинені контактуванням мов?
3. Що розуміють під внутрішніми причинами мовних змін? У яких антиноміях і тенденціях мовного розвитку вони виявляються?
4. Від чого залежать темпи мовних змін? Обґрунтуйте відповідь.
5. Які думки існують у мовознавстві щодо прогресу в розвитку мов?

Питання для самоконтролю

1. Поясніть поняття «синхронія» і «діахронія».
2. Завдяки яким ученим було започатковане розрізнення статистичних і динамічних аспектів мови?
3. У чому суть соссюрівської дихотомії?
4. Охарактеризуйте зовнішні причини мовного розвитку.
5. Які розрізняють мовні контакти?
6. Як позначаються на мові запозичення?
7. Поясніть поняття «інтерференція».
8. Чим характеризуються мовні союзи? Назвіть мовні союзи.
9. Поясніть поняття «субстрат», «суперстрат», «абстрат».
10. У чому виявляються внутрішні мовні причини?
11. В яких тенденціях мовного розвитку виявляються внутрішні причини мовних змін?
12. Охарактеризуйте відносний прогрес і абсолютний прогрес у мові.

Рекомендовані літературні джерела:

Основні [3,5,10,11];

Додаткові [1, 4; 8]

Інформаційні ресурси в Інтернеті: [3,7,14]

Міжнародні видання: [4,8]

Тема 11. Методи дослідження мови

План семінарського заняття

1. Що таке метод, методика і прийом у мовознавчих дослідженнях?
2. Які вихідні прийоми застосовують у мовознавчих дослідженнях?
3. Охарактеризуйте описовий метод і його прийоми.
4. У чому суть порівняльно-історичного методу? На чому він ґрунтується?
5. Де застосовують метод лінгвістичної географії?
6. У чому полягає специфіка зіставного методу? Що таке мовна типологія і мовні універсали?

7. У яких методиках реалізується структурний метод? Розкрийте суть кожної з них.
8. Які методи використовують у соціолінгвістичних і психолінгвістичних дослідженнях?

Питання для самоконтроля

1. Розкрийте поняття «метод».
2. Охарактеризуйте методи дослідження індукції і дедукції.
3. Дайте характеристику гіпотезі, аналізу, синтезу.
4. Коли виник порівняльно-історичний метод і хто був його основоположником?
5. Що є головною метою порівняльно-історичного методу?
6. Дайте аналіз прийомам внутрішньої і зовнішньої реконструкції.
7. Хто з учених розвивав і вдосконалював порівняльно-історичний метод?
8. Охарактеризуйте метод лінгвістичної географії.
9. Чия методика реконструкції прамови послужила імпульсом для розвитку методу лінгвістичної географії?
10. Коли сформувався зіставний метод?
11. Охарактеризуйте зіставний метод. Що є предметом його вивчення?
12. Що таке мовна типологія? Охарактеризуйте її різновиди.
13. Що таке мовні універсали? Охарактеризуйте їх різновиди.
14. Розкрийте сутність структурного методу. Коли виник цей метод?
15. Охарактеризуйте поняття «дистрибуція».
16. Що таке дистрибутивний аналіз?
17. На яких правилах ґрунтуються БС? У чому недолік БС?
18. Охарактеризуйте трансформаційний аналіз. У чому полягає завдання трансформаційного аналізу?
19. Охарактеризуйте компонентний аналіз. Хто з учених заклав його основи?
20. Охарактеризуйте класему, архісему, диференційну, інтегральну, потенційну, градуальну семи.

План індивідуально-консультаційної роботи

1. Методи дослідження мови.
2. Співвідношення понять «метод», «методика», «прийом».
3. Описовий метод, його суть, цілі і завдання.
4. Прийоми і принципи етимологічного аналізу.
5. Реалізація структурного методу.

Рекомендовані літературні джерела:

Основні [4,9,10];

Додаткові [1, 4; 8]

Інформаційні ресурси в Інтернеті: [1,3]

Міжнародні видання: [2,4,8]

4. МЕТОДИКА ВИКОНАННЯ ПРАКТИЧНИХ ЗАВДАНЬ

Завдання 1.

1. Мова є суспільним явищем, оскільки:

- а) являє собою знакову систему;
- б) виникла в суспільстві;
- в) використовується для потреб суспільства;
- г) являє собою ієрархічну систему;
- д) засвоюється в суспільстві.

2. До позиційних змін належать:

- а) кількісна редуція;
- б) протеза;
- в) акомодация;
- г) якісна редуція;
- д) асиміляція.

3. Віднесеність слова до предмета називають:

- а) денотативним значенням;
- б) сигніфікативним значенням;
- в) структурним значенням;
- г) конотативним значенням.

4. У формі слова напишу виражені граматичні значення

- а) роду, відмінка, числа;
- б) способу, роду, числа;
- в) часу, способу, числа, особи;
- г) способу, особи, числа.

5. Тип синтаксичного зв'язку, в якому граматичні значення стрижневого слова повторюються в залежному слові, називається

- а) узгодження;
- б) координація;
- в) керування;
- г) прилягання.

6. Ослаблення артикуляції ненаголошених звуківзвучання:

- а) акомодация;
- б) асиміляція;
- в) редуція;
- г) дисиміляція.

7. Процеси найменування вивчає:

- а) ономастика;
- б) ономасіологія;
- в) семасіологія;
- г) етимологія.

8. Знайдіть омографи:

- а) вивести з лісу – вивести з себе;
- б) гриф міністерства – гриф (птах);
- в) мати значення – моя мати;
- г) дорога в лісі – дорога кожна хвилинка.

9. У формі слова вона виражені граматичні значення

- а) роду, відмінка, числа;
- б) часу, роду, числа;
- в) відмінка, роду, числа, особи;
- г) способу, особи, числа, роду.

10. Основна одиниця морфологічного рівня мови

- а) речення;

- б) морфема;
- в) словоформа;
- г) фонема.

Завдання 2.

1. Дайте перелік факультативних функцій мови, похідних від комунікативної.
2. Доберіть синоніми до поданих слів і виділіть доміанти кожного синонімічного ряду: завершення, вогонь, боротися.
3. Зробіть повний фонетичний розбір: смієшся.
4. Поясніть сутність звуконаслідувальної гіпотези.
5. Доберіть синоніми до поданих слів і виділіть доміанти кожного синонімічного ряду: вчитель, ходити, яскравий.

Завдання 3.

1. До однієї чи різних частин мови належать подані слова? Мотивуйте свою відповідь. Мудрий, мудрити, мудро, мудрість.
2. Наведіть докази того, що мова і мислення не тотожні.
3. Проаналізуйте словосполучення за типом підрядного зв'язку, за будовою, за способом вираження стрижневого слова, за смислово-граматичними зв'язками: відчинити двері, місячна ніч, старший вдвоє.
4. Визначте частини мови в реченнях. Вкажіть типи синтаксичного зв'язку між словами: Біля присілка білояра пшениця була молода і вища, а горді соняшники стояли, як слов'янські вої,— щитами на схід.
5. Вкажіть усі способи та засоби вираження граматичного значення: поганий – гірший, поріг – на порозі, один – один-однісінький.

Завдання 4.

1. Знайдіть речення, у якому неправильно вжито слово «неділя».

1. У неділю дідусь з онуком пішли гуляти у зимовий парк (З підручника).
2. Була неділя, тихий час дозвілля (М.Рильський).
3. Вербна неділя — назва християнського свята (За словником).
4. Одна неділя має сім днів (З розмови).
5. Від неділі до неділі — все в одному ділі (Народна творчість).

2. У якому рядку всі виділені слова в словосполученнях вжито в переносному значенні?

1. Золота нива, гіркий полин, солодка цукерка.
2. Білий сніг, високий будинок, тихий крик.
3. Читати книгу, гартувати сталь, іти з товаришем.
4. Холодний погляд, тверда рука, гірка правда.
5. Летіти літаком, українська мова, світло знань.

3. У якому рядку подані слова становлять синонімічний ряд?

1. Мовчазливий, мовчазність, мовчазна, мовчанка, мовчати.
2. Мовчазний, говіркий, говірка, мовчун, мова.
3. Мовчазний, небалакучий, неговіркий, маломовний, небагатослівний.
4. Слово, словник, префікс, закінчення, суфікс.
5. Мовчати, говорити, слухати, кричати, шептати.

4. У якому рядку всі наведені слова є однозначними?

1. Гострий, година, заєць, лихий, летіти.
  2. Хустка, Київ, термометр, відмінок, ангіна.
  3. Голова, залізний, Дніпро, гарячий, дихати.
  4. Надійність, земля, мова, сухий, говорити.
  5. Яловичина, стіл, Оболонь, Дністер, рука.
- 5. Якими лексичними одиницями є слова "заїзд — з'їзд, зброя — зброя"?*

1. Синонімами.
2. Антонімами.
3. Омонімами.
4. Паронімами.
5. Фразеологізмами.

6. У якому рядку всі слова власне українські?

1. Вікно, тролейбус, штани, депо, вогонь.
2. Праска, ганчірка, квітка, громада, січкаря.
3. Сокира, телевизор, хата, рука, шапка.
4. Воля, телефон, каса, дім, готель.
5. Автобус, театр, страх, телефон, м'яч.

7. У якому рядку всі слова запозичені?

1. Денді, гай, гурт, шарф, зона.
2. Дебют, вахта, декада, декларація, гумор.
3. Плаття, кора, буряк, совість, воля.
4. Шоу, один, брат, фауна, залп.
5. Гуша, автор, клоун, портфель, квітка.

8. У якому рядку всі слова є термінами?

1. Суцвіття, святиня, мудрість, біоніка, сепсис.
2. Весна, рушник, лахміття, мармелад, абстракціонізм.
3. Синтез, антоніми, гіпербола, конгломерат, синус.
4. Менеджер, політика, троянда, маклер, варення.
5. Професія, кельти, обрамлення, морфема, пошта.

9. У якому рядку наведені словосполучення є фразеологізмами?

1. Хотіти їсти; швидко втекти; говорити навмисне; уважно дивитися.
2. Дотепний чоловік; покірна людина; балакуча жінка; вродлива дівчина.
3. Пропустити повз вуха; писана красуня; кипіти від злості; хапати дрижаки.
4. Надокучати товаришеві; дорога річ; повісити пальто; кипить вода.
5. Гнути залізо; піймати рибу; дбайливо доглядати; зазнати поразки.

10. Який фразеологізм є антонімом до вислову "стояти як пень"?

1. Стояти на власних ногах.
2. Стояти на краю безодні.
3. Сидіти склавши руки.
4. Бігти стрімголов.
5. Скрутити собі в'язи.

Завдання 5 (есе).

1. Чи є мова єдиним засобом спілкування?
2. Проаналізуйте етапи розвитку письма.
3. Фонема – це ідеальна чи матеріальна одиниця мови?
4. Чому мова – це гетерогенна (неоднорідна) система?
5. Чому мовна система є системою систем?
6. Чому мову не можна уподібнити живому організму?

Завдання 6.

1. Проілюструйте прикладами суспільний характер мови.
2. Укладіть порівняльні таблиці: «Мова – Мовлення» та «Мова – Мислення».
3. Напишіть письмову роботу на одну із тем:
  - Функції рідної та іноземної мови в мовленні індивіда (автора).
  - Роль штучних комунікативних знакових систем у сфері людського спілкування.
  - Мова і мовлення: єдність протилежностей.

5. ТЕМАТИКА ЗАВДАНЬ ДЛЯ ПОГЛИБЛЕНОГО ВИВЧЕННЯ КУРСУ

1. Мовознавство в Давній Індії.
2. Давньокитайське мовознавство.
3. Мовознавство в Давній Греції та Римі.
4. Давнє арабське мовознавство.
5. Європейське мовознавство епохи середньовіччя та Відродження.
6. Українське мовознавство XI – XVII ст.
7. Зародження порівняльно-історичного мовознавства.
8. Лінгвістичні погляди Вільгельма фон Гумбольдта.
9. Натуралістичний (біологічний) напрям у порівняльно-історичному мовознавстві.
10. Психологічний напрям у мовознавстві.
11. Молодограматизм.
12. Школа «слів і речей».
13. Школа естетичного ідеалізму.
14. Неолінгвістика.
15. Проблеми міжкультурної комунікації.
16. Соціологічний напрям. Лінгвістична концепція Фердинанда де Соссюра.
17. Історичні та методологічні основи структуралізму.
18. Празька лінгвістична школа.
19. Копенгагенський структуралізм (глосематика).
20. Американський структуралізм (дескриптивізм).
21. Генеративізм.
22. Неогумбольдтіанство.
23. Радянське мовознавство.
24. Українське мовознавство 20 – 80-х років XX ст.
25. Функціональна лінгвістика.
26. Проблеми когнітивної лінгвістики.
27. Соціолінгвістика.
28. Етапи розвитку психолінгвістики.
29. Комунікативна лінгвістика.
30. Соціолінгвістичні та психолінгвістичні методи дослідження.
31. Співвідношення системних і несистемних явищ у мові.
32. Л.С. Виготський – основоположник вітчизняної психолінгвістики.
33. Передумови виникнення психолінгвістики.
34. Вікова психолінгвістика.
35. Розвиток мовної ситуації в Україні протягом XX століття.
36. Мовна політика в різних державах.
37. Етнолінгвістичні студії О.О.Потебні.
38. Форми існування мови.
39. Національна мова і культура.
40. Напрями та завдання комунікативної лінгвістики.

6. РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

Основна

1. Бацевич Ф.С. Вступ до лінгвістичної генології: навчальний посібник. Київ: Видавничий центр «Академія», 2006. 248с.
2. Бацевич Ф.С. Основи комунікативної лінгвістики: Підручник. Київ: Видавничий центр «Академія», 2004. –344с.
3. Бевзенко С. П. Історія українського мовознавства: навчальний посібник. Київ: Вища школа, 1991. 231 с.
4. Білецький А.О. Про мову і мовознавство: Навчальний посібник для студентів філ. спец. вищ. навч. закладів. Київ: «АртЕк», 1996. 224с.
5. Гайдаєнко І.В. Навчально-методичні рекомендації з курсу «Загальне мовознавство»(Структуральні школи) / Херсон: ХДУ, 2003. 43с.
6. Жайворонок В.В. Мова і духовний розвиток народу. Мовознавство. 1991. №3. С.22-30.
7. Зеленько А.С. Загальне мовознавство. Історія лінгвістичних учень. Аспекти, методи, прийоми та процедури вивчення мови: Посібник. Луганськ: Альма-матер, 2002. 283с.
8. Кочерган М. Мовознавство на сучасному етапі. Дивослово. 2003. №5. С. 24-29.
9. 21. Кочерган М. П. Вступ до мовознавства : підручник / М. П. Кочерган. – 2-е вид. –К. : Видавничий центр “Академія”, 2008. – 368 с.
10. Мельничук О.С. Мова як суспільне явище і як предмет сучасного мовознавства. Мовознавство. 1997. №2-3. С. 3-19.
11. Селіванова О.О. Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми: Підручник. Полтава: Довкілля-К, 2008. 712с.
12. Семчинський С.В. Загальне мовознавство: Підручник для вузів. Київ: ОКО, 1996. 413с.
13. Удовиченко Г.М. Загальні питання мовознавства. Київ: Вища школа, 2001. 247с.
14. Яворська Г.М. Прескриптивна лінгвістика як дискурс: Мова. Культура. Влада/ Нац.акад.наук України. Ін-т мовознавства ім. О.О.Потебні. Київ: 200. 288с.

Допоміжна

1. Бацевич Ф. С. Філософія мови. Історія лінгвофілософських учень : підручник/Ф. С. Бацевич. – К. : Академія, 2008. – 240 с. Бевзенко С. П. Вступ до мовознавства : короткий нарис : навч. посібник /
2. С. П. Бевзенко. – К. : Вища шк., 2006. – 144 с.
3. Вихованець І.Р. Частини мови в семантико-граматичному аспекті/ І.Р.Вихованець. – К.: Наукова думка, 1988. – 256 с.
4. Гетьман М.А. Основи риторики/М.А.Гетьман. – К.: Вища школа , 1988. – 210 с.
5. Денисова С.П. Типологія категорій лексичної семантики/С.П.Денисова.-К., Вид-во Київського держ. лінгвістичного ун-ту, 1996. – 294 с.
6. Загнітко А. П. Історія українського мовознавства в особах : наук.-навч. посібник / А. П. Загнітко. – Донецьк : ДонНУ, 2006. – Ч. 1. – 184 с.
7. Кочерган М.П. Мова як знакова система / М.П. Кочерган//Укр. мова і літ. в школі. - 1973. - №4.
8. Зеленько А. С. З історії лінгвістичних вчень / А. С. Зеленько. – Луганськ : Альма-матер, 2002.
9. Карпенко Ю. О. Вступ до мовознавства : підручник / Ю. О. Карпенко. – 2-е вид., стер. – К. : Академія, 2009. – 336
10. Кириченко Г. С. Нариси загального мовознавства : навч. посібник: у 2 ч. / Г. С. Кириченко, С. В. Кириченко, А. П. Супрун; за ред. А. П. Супрун. – К. : Видавничий дім «Ін Юре», 2008 // Ч. I: Мова, її будова та функції в суспільстві. – 2008. – 168 с.
11. Кісь Р. Мова, думка і культурна реальність: (від Олександра Потебні до гіпотези мовного релятивізму) / Р. Кісь. – Львів : Літопис, 2002. – 304 с.
12. Селіванова О.О. Актуальні напрями сучасної лінгвістики (аналітичний огляд). /О.О.Селіванова. – К.: Фітосоціоцентр, 1999. - 148с.

Інформаційні ресурси

1. <https://www.academia.edu/>
2. Library of Congress. [electronic resource]. – access mode : <http://www.loc.gov/>
3. Корпус української мови. [electronic resource]. – access mode : moval.info
4. British National Corpus. [electronic resource]. – access mode : www.natcorp.ox.ac.uk/
5. Etymological Dictionary of Modern English / Ed. by D. Harper. [electronic resource]. – access mode : <http://www.etymonline.com>
6. Germanic etymology. [electronic resource]. – access mode : <http://starling.rinet.ru/cgi-bin/query.cgi?basename=\data\ie\germet&root=config&morpho=0>
7. Zinken J. Metaphors, Stereotypes, and the Linguistic Picture of the World: Impulses from the Ethnolinguistic School of Lublin [Electronic resource] / J. Zinken // *Metaphorik.de*. – 2004. – № 7. – Режим доступу до журн. : <http://www.metaphoricde/07>.
8. The Free Encyclopedia [Electronic resource]. – Way of access : <http://en.wikipedia.org/wiki>.

Міжнародні видання

1. Allen J.F. *Natural Language Processing*. - Amsterdam, 1987.
2. *Applied Linguistics*. - 2015. - V. 16.
3. *The Handbook of Applied Linguistics* / Alan Davies, Catherine Elder, Eds. – Oxford : Blackwell Publishing Ltd, 2014. – 866p.
4. A guide in APPLIED LINGUISTICS for students of Linguistics (compiled by V. Yakuba from the *Routledge Handbook of Applied Linguistics*, ed. James Simpson, 2011) - Kyiv, 2013.
5. Abbot V., Black J., Smith E. The representation of scripts in memory / V. Abbot, J. Black, E. Smith // *Journal of memory and language*. – 2018. – № 24. – P. 179–199.
6. Chandler D. *Semiotics : the basics* / D. Chandler D. – London [etc.] : Routledge, 2007. –XVIII, 307 p.
7. Evans V. *Cognitive linguistics : An Introduction* / Vyvyan Evans and Melanie Green. – Edinburgh : Edinburgh University Press, 2016. – 830 p.
8. Grosz B.J., Sparck J. K., and Webber B.L. *Readings in Natural Language Processing*. - Los Altos, 2016.
9. Gussmann E. *Phonology: Analysis and Theory*. - Cambridge, 2002.
10. Gutt E. *Translation and Relevance*. - Oxford, 2019.